

Rotterdams Laurens poldercentrum

850-1566

1

- ▶ Een Westfrieze woesteling vestigt zich als krijgsheer en Kennemerland
- ▶ Hij wil een rijkje stichten binnen het verband van het Oostrijk onder de Roomse Keizer
- ▶ Maar twee bisschoppen zijn al erkend als militair gouverneur in het beoogd gebied Holland
- ▶ Het bomenrijke houtland dat veel mangrovestructuur heeft
- ▶ Het loopt steeds onder bij vloedend tij

Twée bisschoppen regeren de regio Lage Landen

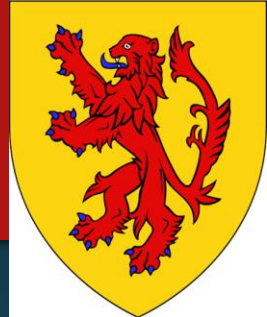
2

- ▶ Beneden de mondingen van Schelde, Maas en Rijn de bisschop van Luik
- ▶ Hij heeft een statuut in een verdrag van Meerssen 876
- ▶ Hij moet de neutraliteit van het Maasdal vanaf de bron tot de zee borgen
- ▶ Aan alle monarchen die de Paus erkent
- ▶ Daarboven heerst de aartsbisschop van Utrecht
- ▶ Beiden zijn militaire gouverneurs

De krijgsheer van Kennemerland wrikt zich tussen deze kromstaven in

3

- ▶ Ze zijn zelfbenoemde middeleeuwse heersers over het Graafschap Holland.
- ▶ Formeel regeerden zij als leenmannen van de Duitse keizer.
- ▶ Maar in de praktijk ontwikkelden zij zich al snel tot zelfstandige en eigenzinnige machthebbers. Ze willen een erkende feodale status als Graaf.
- ▶ De geschiedenis van deze Graven kenmerkt zich door strategische huwelijken, de strijd tegen de Friezen en ingrijpende machtswisselingen tussen verschillende adellijke huizen.
- ▶ Ze zitten in de regio-Kennemerland dat ze bezet hebben
- ▶ Ze willen legitimiteit door polderen
- ▶ Met de Laurens als centrum

Droge voeten legitimeren Dirk I

4

- ▶ In de vroege middeleeuwen (tot ongeveer 1100) stond het gebied bekend als het graafschap West-Frisia.
- ▶ De Friese edelman Gerulf, Dirk I, wordt gezien als de grondlegger van het Hollandse Huis toen hij in 889 bezittingen kreeg van de Duitse keizer.
- ▶ Het graafschap werd in 1018 echt zelfstandig nadat graaf Dirk III een keizerlijk leger versloeg tijdens de Slag bij Vlaardingen.
- ▶ Het Hollandse Huis (889–1299): De stamlijn van Gerulf tot en met Jan I. Bekende graven uit deze periode zijn Willem II (die het tot rooms-koning schopte) en
- ▶ zijn zoon Floris V, ook wel bekend als der keerlen god vanwege zijn populariteit onder de boeren.

Claes die Friese leeft voort in de Claes de Vrieselaan

- ▶ Het Henegouwse Huis (1299–1354): Begon met Jan II van Avesnes nadat de mannelijke lijn van het Hollandse Huis uitstierf.
- ▶ Het Beierse Huis (1354–1433): Bekend van de roerige periode van de Hoekse en Kabeljauwse twisten en gravin Jacoba van Beieren.
- ▶ Het Bourgondische en Habsburgse Huis (1433–1581): Grote vorsten zoals Karel de Stoute en de Spaanse koning Filips II droegen de titel Graaf van Holland.

Dirc die Vriese huurt Benedictijner monniken om Holland te dijken

6

- ▶ De Graaf van Vlaanderen huurde ze ook en verwierf voor de Franse Koning de Vlaamse Westhoek
- ▶ Via een zeewerende dijkage gevolgd door polderontginningen
- ▶ De Kerk ging daar op in omdat ook zij geopolitiek bedreef
- ▶ Ze wilde grond voor de Kerk omdat het Laatste Oordeel in 1000
- ▶ Door Christus' wederkomst voltrokken zou worden en de Paus dan beschikken moest over een stad van God, een civitas maxima

Dirc moet een vergunning hebben vanwege de Paus voor deze huur en aanneming

- ▶ Dat contact loopt via de Roomse Keizer die daarbij de Abt van een klooster te Trier als tussenpersoon inzet
- ▶ Deze Egbert van Trier is familie van Dirc
- ▶ Egbert is persona gratissima bij de curie van Rome
- ▶ Egbert krijgt concessie voor huur en aanneming van dijkage op provisiebasis voor de Benedictijnen, de bisschoppen van de Lage Landen
- ▶ de Keizer en de grafelijkheid die percelen uitgeeft ter dijkage met de Paus als laatste provisiegerechtigde
- ▶ Precies zoals bij de Graaf van Vlaanderen
- ▶ De pachters van de polders betalen in natura: de tienden

Twée sub uitvoerders: de dijkende Benedictijnen en de Cisterciënzer fraters

8

- ▶ De Benedictijner monniken berekenen de zeedijklichamen centraal met de materialen en zorgen voor aanneming op locatie
- ▶ Ze regelen de afwateringen bij de zeeweringen via sluizen en de molengangen
- ▶ De fraters Cisterciënzers zorgen voor de ontginningen via polderingen en de bouw van vlietheuvels en terpen met de tjaskersgangen
- ▶ Zij borgen de transporten van de materialen voor deze gangen en wateropslag via spaarboezems

Aldus gingen de monniken en fraters in Holland ook te werk

9

- ▶ De zeewerende kunstwerken met zware sluizen en stenen sassen bij de monniken
- ▶ Het lichtere polderwerk met maatwerk op locatie voor de fraters
- ▶ Die binnen de Orde met elkaar kondschapdiensten onderhielden over de vorderingen van dijken en polderontginningen
- ▶ En verder trachtten jurisdictieconflicten met bisschoppen en vorsten te vermijden via poldercentra

Drie partijen in de Lage Landen: de twee regerende bisschoppen en de grafelijkheid van Holland

10

- De dioceses van Luik en Utrecht waren niet cartografisch gedefinieerd
- Maar rivieren scheidden de gemijterden
- Utrecht rukte westelijk op, naarmate de bedijkingen daar slaagden
- Egmond en Hohorst, de twee uitvoerende abdijen, spraken af naar elkaar te dijken via Hillegersberg op de Rotte en daar een dam te slaan
- Bij die dam een poldercentrum: de Rotte-dam

De Dam in de Rotte

- ▶ De Rotte en De Love **waren weteringen**
- ▶ Ze voerden zoet water aan
- ▶ Via een watergang vol planten
- ▶ Ze namen zilt water in bij voldoende vloed
- ▶ Daardoor rotten de planten en stonken
- ▶ De Love werd al spoedig bekaad en besluisd met stenen sassen
- ▶ Maar de Rotte bleef bij vloed maar rotten want de planten konden de verzilting niet doorstaan

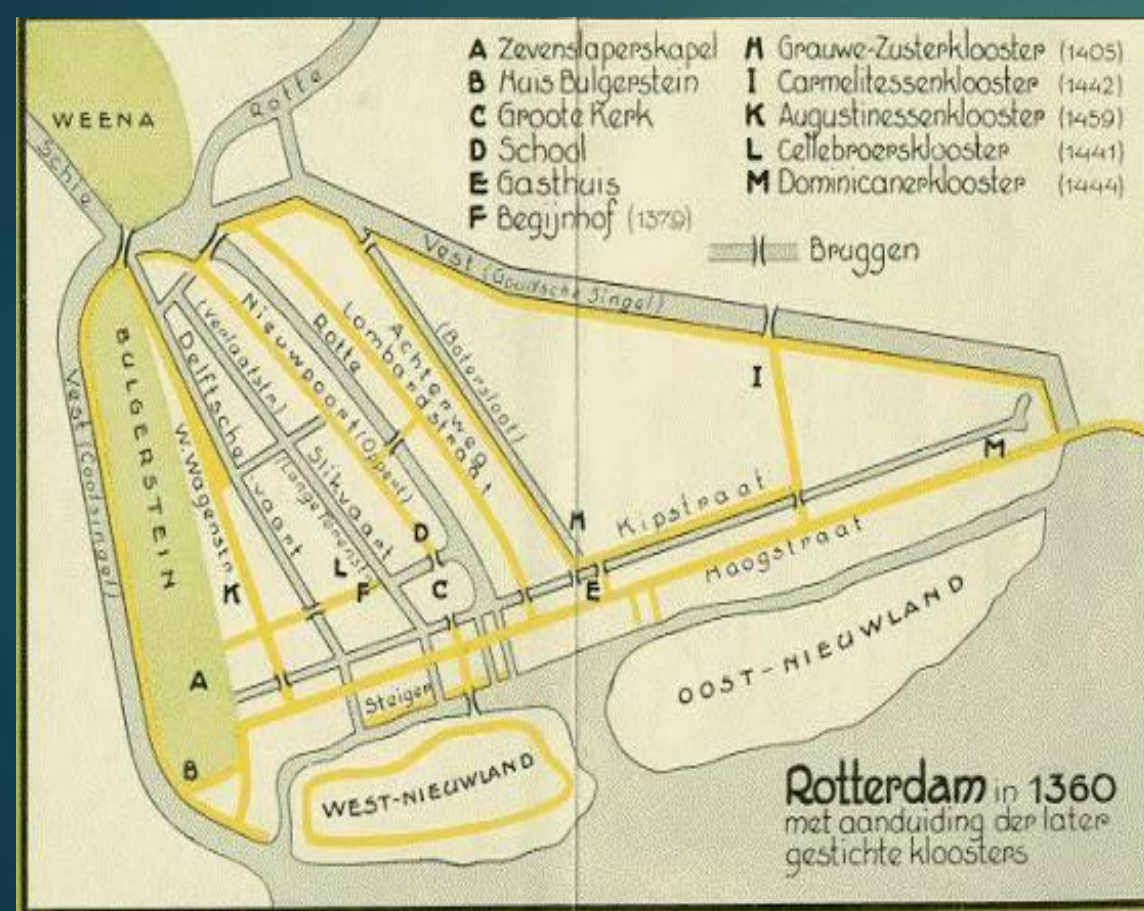
Stelsel van duikersluizen om de polders in¹² het Rottegebied te ontwateren

- ▶ Toen rond het jaar 1270 de dam in de Rotte werd aangelegd (de huidige Hoogstraat, gelegen tussen de Koopgoot en de Centrale Bibliotheek), kon de rivier niet meer vrijelijk naar de Nieuwe Maas stromen.
- ▶ Om het overtollige water uit het achterland toch te kunnen lozen, werden er onder het wegdek van de dam duikersluizen gebouwd.
- ▶ Vlak naast de Markthal zijn tijdens werkzaamheden voor de woontoren RottaNova spectaculaire archeologische vondsten gedaan.
- ▶ Archeologen legden een middeleeuwse sluisvliet (het toevoerkanaal) en een ruim 500 jaar oude stenen sluismuur bloot. Deze resten behoorden tot de historische Zevenhuizersluis.

Parallel daaraan een systeem van schutsluizen

13

- ▶ Hoewel de duikersluizen in het centrum niet meer functioneren, kent het vaarnetwerk van de Rotte nog wel verschillende historische schutsluizen (waar boten wél doorheen kunnen), zoals het monumentale Boterdorpse Verlaat uit de 18e eeuw en de Bergsluis.
- ▶ De Dam werd volgebouwd met huizen aan de Hoogstraat en de sluiskokers werden ondergronds via houten duikers voor uitwatering buiten zicht gebezigd en onderhouden.
- ▶ De Binnenrotte werd in 1860-1870 volgestort en afgedempt voor het spoorviaduct
- ▶ De zeewerende keringen werden zuidwaarts verlegd tussen 1940-1946

Onder de Hoogstraat liggen deze sluizen en een dijklichaam merkbaar aan een bolling

14

- ▶ Het dijklichaam loopt vanaf de Dam in de Schiedamsche Schie
- ▶ Om de Leuvehaven van 1572-1609
- ▶ Naar de Hoogstraat en is geïntegreerd in de straten zonder merkbare hellingshoeken
- ▶ Behalve bij de Laurens de stadskerk die dieper ligt aan het Grotekerkplein en via trappen bereikt wordt van de Hoogstraat

De grafelijkheid dijkte vanuit Egmond-Binnen naar de Schiedam westelijk voor de Delf¹⁵

- ▶ Het dijklichaam volgde de strandwallen
- ▶ Maar bij Leidschendam ging het oostelijker omdat het traject een Romeins afwateringssysteem kon volgen naar
- ▶ Lichte verhogingen bij de Tanthof en Abtswoude waar daggeldersdorpen rondom hoeven werden gebouwd
- ▶ Tot aan de plaats over de Schie waar een veer was
- ▶ Daar ging het lichaam het traject van die Romeinse Schie volgen zuidwaarts tot een dam in deze gracht waarover de transporten voor dijkmateriaal konden worden voortgezet naar Schoonderloo

Van Schoonderloo naar de Rotterdam

16

- ▶ Schoonderloo is een voormalig ambacht en historisch dorp dat lag in het gebied tussen het huidige Rotterdam en Delfshaven.
- ▶ De naam betekent letterlijk 'mooi zicht', wat vermoedelijk sloeg op het weidse uitzicht over de rivier de Maas.
- ▶ Hoewel het oorspronkelijke middeleeuwse dorp grotendeels is verdwenen, leeft de naam vandaag de dag nog sterk voort in Rotterdam-West.
- ▶ Het ambacht ontstond in de middeleeuwen bij de aanleg van Schielands Hoge Zeedijk.
- ▶ Het besloeg een groot gebied. Globaal alles ten westen van de Coolsingel, ten zuiden van de Beukelsdijk en ten oosten van het Marconiplein.

De monniken dijkten tot de Rotterdam en ontmoetten de tegendijkers van Hohorst

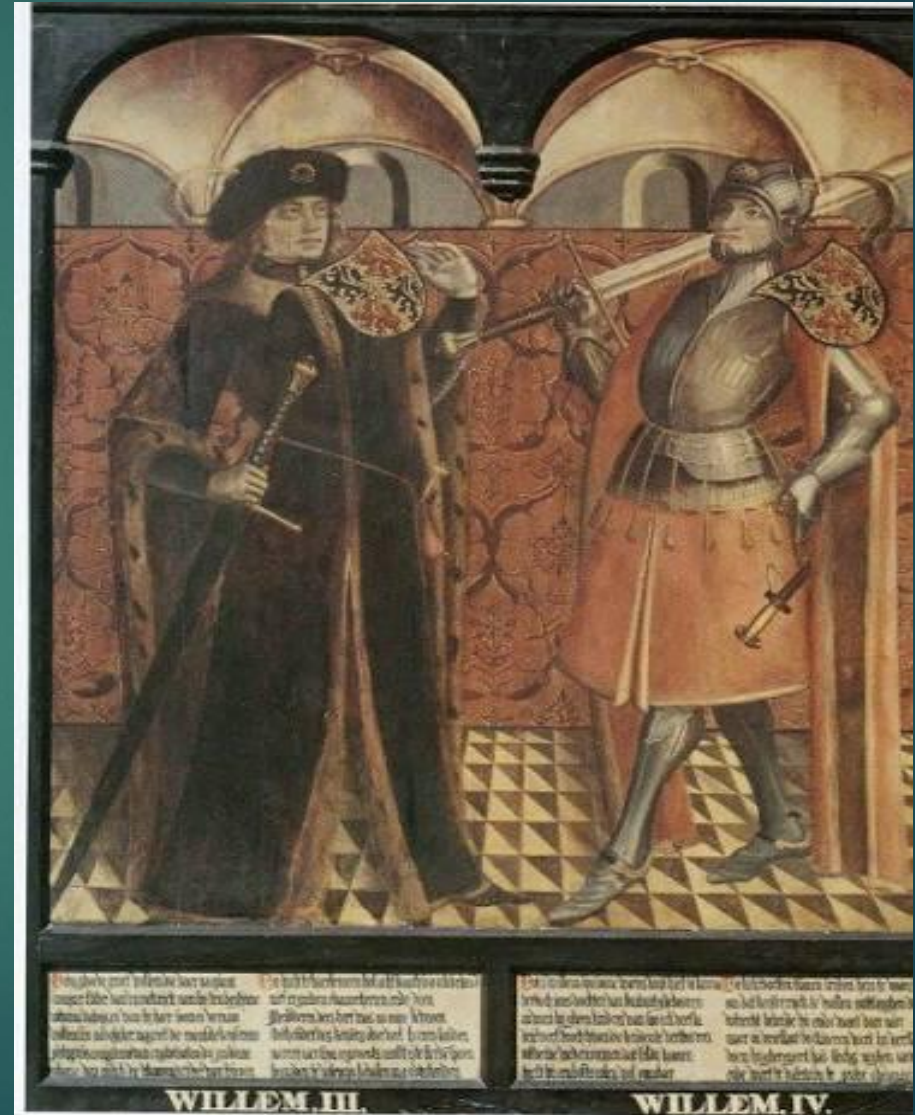
17

- ▶ Zij stichtten een capella quarta waar begrafenissen en het laatste oliesel konden worden geregeld voor de daggelders
- ▶ Met een werkloods voor de bedijkers en de landmeters voorzien van voorraadschuren
- ▶ En een watergang om het zware materiaal ter bewerking te kunnen transporteren
- ▶ De Orde beoogde jurisdictieconflicten tussen Utrecht en de Haagse Grafelijkheid te voorkomen
- ▶ Maar de Grafelijkheid had kortere lijntjes en drukte de Utrechters toch oostwaarts weg
- ▶ Het schip van de Laurens was die werkloods

De grafelijkheid won het jurisdictieconflict¹⁸

- ▶ Zij erkende reeds lang uitgeoefende stadsrechten van deze stapelplaats
- ▶ En zij benoemde de rector van de Latijnse school in 1328
- ▶ 25 juli 1328 verleende de Hollandse graaf Willem III (de Goede) een belangrijk handvest aan een deel van de jonge nederzetting (het oostelijke ambacht).
- ▶ Eigen rechtspraak: De lokale schout kreeg toestemming om uit de eigen inwoners zeven gezworenen (een vroege vorm van schepenen) te kiezen.
- ▶ Beperkte misdrijven: Deze gezworenen mochten zelfstandig lichtere, lokale misdrijven strafbaarstellen en berechten.
- ▶ Dit privilege was hard nodig omdat de handel en de Rotterdamse markt destijds snel groeiden

Utrecht gaf Rotterdam niet zo maar op.

19

- ▶ De Bourgondiërs zagen dat Rotterdam veel fiscaliteiten opleverde
- ▶ David van Bourgondië (1427 – 1496) was een invloedrijke geestelijke en bisschop van Utrecht van 1456 tot 1496.
- ▶ Als bastaardzoon van de machtige Bourgondische hertog Filips de Goede werd hij door zijn vader naar voren geschoven om de Bourgondische grip op de Noordelijke Nederlanden te versterken.
- ▶ Met een regeerperiode van maar liefst 40 jaar behoort hij tot de langstzittende bisschoppen uit de Utrechtse geschiedenis.
- ▶ Hij gaf de Laurens in 1492 een altaar met sacramentstoren met een gouden vierstel. Dit altaar was gefinancierd en opgericht door het Rotterdamse Schoenmakersgilde. Zij hadden in de Grote of Sint-Laurenskerk een prachtige eigen gildekapel ingericht ter ere van hun patroonheilige, Sint Crispijn.
- ▶ Omdat het schoenmakersgilde destijds zeer vermogend was (ze bezaten veel vastgoed en rentebrieven in de stad), pakten ze groots uit met een buitengewoon rijk versierd altaar

David beoogde zijn jurisdictie als graaf te consolideren in Rotterdam

20

- ▶ David had geestelijke jurisdictie (Het Bisdom): Rotterdam viel op kerkelijk gebied al sinds haar ontstaan onder de jurisdictie van de bisschop van Utrecht. Het hele graafschap Holland behoorde in de middeleeuwen tot het reusachtige bisdom Utrecht.
- ▶ Dat David van Bourgondië (als bisschop) bijdroeg aan of belangstelling toonde voor het hoogaltaar van de Sint-Laurenskerk, was een bevestiging van zijn bestaande rol als kerkelijk leider.
- ▶ Op politiek, bestuurlijk en juridisch vlak had de bisschop van Utrecht niets te vertellen in Rotterdam. Rotterdam lag in het Graafschap Holland.
- ▶ De wereldlijke heerser over de stad was de Graaf van Holland (en in Davids tijd was dat de Bourgondische hertog in zijn rol als graaf). De bisschop bezat alleen de wereldlijke macht in het Sticht (het huidige Utrecht en Overijssel). Maar uitbreiding van die heersmacht kon beproefd worden. Bourgondië deed het in 1468 ook in Luik en met succes.

De Laurens werd toneel van religieuze ²¹ decadentie en wereldlijke praal

- ▶ Het schoenmakersgilde bestond reeds in 1454. Van dat jaar dateert een ordonnantie op het gilde, vastgesteld door het stadsbestuur.
- ▶ In 1492 lieten de schoenmakers een fraai altaar ter ere van St. Crispijn oprichten in de Grote Kerk. Het werd geplaatst in de eerste kapel (van de oostelijke ingang af gerekend) aan de noordkant en gewijd door David van Bourgondië, bisschop van Utrecht.
- ▶ Deze kapel werd later met een gekleurd raam versierd, de vloer werd toen eveneens opgeknapt en in de lantaarn werd "een horen" geplaatst.
- ▶ Dat de geldmiddelen van het gilde vrij ruim waren blijkt onder andere uit het bezit van rentebrieven op huizen in de Weste Wagenstraat en het Oostnieuwland.
- ▶ Andere gilden volgden met dure meubelen en heidense attributen. Steeds waren kapelaans altaarbedienaar en deelden in de opbrengsten van devoties. Ze gingen bordeelhouden en kroeg, deden aan gokken en vchten.
- ▶ **Het prestige leed enorm van de Kerk.**

De secte Lutherane slaat toe na 1520

22

- ▶ Rotterdam als havenstad krijgt te maken met Lutherse protesten in de reformatiegolf. Kort nadat Maarten Luther in 1517 zijn 95 stellingen openbaar maakte, sijpelden de reformatorische ideeën via handelsroutes en pamfletten Rotterdam binnen.
- ▶ Er waren veel Engelsen en Schotten in Rotterdam die immuniteiten en exterritorialiteiten genoten en zelfs openbare religieuze manifestaties mochten houden op de Hoogstraat.
- ▶ De Rotterdamse vroedschap trad laconiek op tegen ketters.
- ▶ De handel en rust in de stad stonden voorop, waardoor strenge vervolgingen grotendeels uitbleven.
- ▶ Vanaf de jaren 1530 kregen de wederdopers (anabaptisten) vaste voet aan de grond in de stad. Op het hoogtepunt woonden er zo'n honderd wederdopers in Rotterdam.
- ▶ Hoewel zij elders streng vervolgd werden, hield het Rotterdamse bestuur hen nauwlettend maar relatief ongemoeid in de gaten, zolang ze de openbare orde niet verstoorden.

Maar een Erasmiaanse geest?

23

- ▶ Erasmus werd in de Wijde Kerksteeg geboren en moet in De Laurens gedoopt zijn
- ▶ Zijn naam kwam niet voor in de doopregisters. Hij zal niet belangrijk genoeg zijn geweest.
- ▶ Jeugdherinneringen heeft hij niet aan Rotterdam.
- ▶ De Hollanders vond hij bot, onbeschaafd en onmatig.
- ▶ Pas in het klooster Steijn bij Gouda is hij persoonlijke notities in brieven gaan vermelden.
- ▶ “Batavus” is bij hem een scheldwoord voor een onmatige prolurk

Wetsverzetting bloedeloos

24

- ▶ Het jaar 1572 was het absolute kantelpunt voor de Reformatie en de Tachtigjarige Oorlog in de Nederlanden. Nadat de Watergeuzen op 1 april 1572 Den Briel innamen, raakte Rotterdam direct betrokken bij de strijd tussen de protestantse Opstand en de katholieke Spaanse kroon.
- ▶ De list van Bossu: In april 1572 trok de Spaansgezinde stadhouder, de graaf van Bossu, met zijn troepen naar Rotterdam.
- ▶ Het stadsbestuur weigerde de Spanjaarden in eerste instantie de toegang. Bossu beloofde daarop dat zijn soldaten in kleine plukjes en zonder geweld door de stad zouden trekken.
- ▶ Het bloedbad: Zodra de Oostpoort opende, stormden de Spaanse soldaten tussen 7 en 9 april 1572 met geweld de stad binnen. Dit leidde tot het beruchte Bloedbad van Rotterdam,
- ▶ waarbij tientallen tot honderden burgers en stadsbestuurders op brute wijze werden omgebracht.

Huibert Duifhuis (1531-1581) laatste pastoor van De Laurens

25

- ▶ Duifhuis stond bekend om zijn libertijnse, milde en humanistische opvattingen. Hij predikte verdraagzaamheid en gaf zijn Rotterdamse parochianen veel vrijheid in hun religieuze overtuigingen.
- ▶ Het stadsbestuur, dat op goede voet met hem stond, kneep hierdoor regelmatig een oogje toe bij het bezit van destijds verboden reformatorische boeken.
- ▶ Door zijn tolerante houding en sympathieën voor vernieuwing liep Duifhuis na de Spaanse overname direct groot gevaar voor de Inquisitie. Volgens historische bronnen werd hij tijdig gewaarschuwd.
- ▶ Met de hulp van zijn broer Leendert Duifhuis—die burgemeester van Rotterdam was—ontvluchtte hij de stad nog in 1572. Hij trok naar Keulen.